SOSYAL BİLİMLERDE YENİ ARAŞTIRMALAR 5

EDİTÖRLER

Doç. Dr. Özlem ÇAKIR

Dr. Öğretim Üyesi Kemal ÇİFTYILDIZ

Bu kitabın tüm hakları yazarına ve yayıncısına aittir.

SOSYAL BİLİMLERDE
YENİ ARAŞTIRMALAR
5

Editörler
Doç. Dr. Özlem ÇAKIR
Dr. Öğretim Üyesi Kemal ÇİFTYILDIZ

ISBN: 978-625-7254-74-8

Genel Yayın Yönetmeni
Cuma AĞCA

Sayfa Düzeni
Burhan MADEN

Kapak
Bülent POLAT

Baskı ve Cilt:
Berikan Matbaacılık / Gersan-ANKARA
Matbaa Sertifika No: 47109

BERİKAN YAYINEVİ
Kültür Mah. Kızılırmak cad. Gonca Apt. No: 61/6
Çankaya-Kızılay/ANKARA
Tel: (0312) 232 62 18 Fax: (0312) 232 14 99

SOSYAL BİLİMLERDE YENİ ARAŞTIRMALAR 5

EDİTÖRLER
Doç. Dr. Özlem ÇAKIR
Dr. Öğretim Üyesi Kemal ÇİFTYILDIZ

HAKEMLER

Prof. Dr. Mustafa ÇOLAK
Prof. Dr. Abdullah Şevki
Prof. Dr. Mesut DOĞAN
Prof. Dr. İlhan EKİNCİ
Prof. Dr. Mehmet CANBOLAT
Prof. Dr. Fahri SAKAL
Prof. Dr. Pınar ÜLGEN
Prof. Dr. Ebru CEYLAN
Prof. Dr. Bünyamin KOCAPĞLU
Doç. Dr. Emel İSLAMOĞLU
Doç. Dr. Gülser AKTAN
Doç. Dr. İsa KALAYCI
Doç. Dr. Nursel TOPKAYA
Doç.Dr. Hayrettin ZENGİN
Doç.Dr. Sinem YILDIRIMALP,
Doç. Dr. Özlem ATALAN
Doç. Dr. Cemile B. KARADENİZ
Doç. Dr. Abdurrahman BENLİ
Dr. Yasemin U. SAKARYA
Dr. Handan AKKAŞ

İÇİNDEKİLER

HAKEMLER ..... **IV**

ÖNSÖZ ..... **VII**

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN BİLİŞİM ETİĞİ KAVRAMINA İLİŞKİN ALGILARI **1**
Funda ERDOĞDU Melek ATABAY Mürvet ŞİMŞEK Kader GÜLLÜOĞLU

ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÖĞRETİM MATERYALLERİNE İLİŞKİN İLGİ VE İÇERİK GELİŞTİRME ÖZ YETERLİLİK İNANÇ DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ **17**
Funda ERDOĞDU

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE HABER METİNLERİNİN KULLANIMI **37**
Öznur YILDIRIM

INVESTIGATION OF THE PRESCHOOL TEACHERS' PERCEPTIONS ABOUT THEIR EDUCATIONAL BACKGROUND AND THEIR LEVELS OF INCOME **69**
Serkan GÖKALP

MODERNİZME GÖNDERMELERLE KADIN KİMLİĞİ VE BİREYCİLİK: AŞIK KADINLAR **89**
Ayla OĞUZ

OĞUZ ATAY'IN *TEHLİKELİ OYUNLAR*'INDA DİYALOJİK SÖYLEM **109**
Murat DİRLİKYAPAN

KONAKLAMA YAPILARINDA YEŞİL YILDIZ BELGESİ ÜZERİNE BİR ÖRNEK İNCELEMESİ **125**
Ümmügülsüm AYDIN

ZAYIF FORMDA PİYASA ETKİNLİĞİ: E7 ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME 141
Mustafa Can SAMIRKAŞ

İZMİR İLİNDEKİ SAĞLIK SEKTÖRÜNÜN İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ 161
F. Utkan ŞENTÜRK

COVİD-19 PANDEMİ SÜRECİNDE FİZİKSEL UYGUNLUĞUN KORUNMASI AÇISINDAN FİZİKSEL AKİVİTE 173
Mustafa Sabır BOZOĞLU

COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNDE ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE GÖZLEMLENEN PSİKOLOJİK UYUMSUZLUK, OLUMLU GELECEK BEKLENTİSİ ve ÖZ-YETERLİLİK ALGISI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA 183
Seçil TAŞTAN - Zehra YÜKSEL

A COMPARATIVE STUDY ON SCHOOL READINESS ABILITIES OF CHILDREN ACCORDING TO DIFFERENT EDUCATION PROGRAMS 213

YAŞLI BİREYLERİN DENEYİMLERLERİNİ GELECEK KUŞAKLARA AKTARMALARININ DENGE MODELİ ÜZERİNDEN İNCELENMESİ VE YAŞAM DOYUMLARINA ETKİSİ 231
Nihal GÜLLE - Melihhan BURAN

SOSYOLOJİK PERSPEKTİFTEN SAĞLIĞA ZARARLI TÜKETİMİ ÖNLEMEYE YÖNELİK VERGİLER 247
Funda BUZ - Rana DAYIOĞLU ERUL

KÜÇÜK YAŞTA EVLİLİKLER İLE EĞİTİM EKSİKLİĞİ VE EKONOMİK ÖZGÜRLÜK İLİŞKİSİ: AĞRI İLİ FIRAT MAHALLESİ ALAN ARAŞTIRMASI 275
Kemal ÇİFTYILDIZ

FARKLI KUŞAKLARIN DEĞİŞEN MOBİL UYGULAMA KULLANIMLARI: PAYLAŞIM EKONOMİSİNE DAYALI BİR PLATFORM OLAN BLABLACAR ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME 299
H. Eylem KAYA - Ceylan YAŞAR

İBN RÜŞD VE LEİBNİZ DÜŞÜNCESİNDE KÖTÜLÜK PROBLEMİ 335
Fatih AYDIN

1787-1792 OSMANLI-RUS SAVAŞINDA KIBRIS 353
Cemil ÇELİK

ATATÜRK HEYKELLERİNDEN BARBAROS ANITI'NIN AÇILIŞINA.....393
Eray YILMAZ

ORTAÇAĞ DİPLOMASİ ARAŞTIRMALARINA BİR KATKI: ŞAHRUH MİRZA İLE SULTAN el-EŞREF BARSBAY ARASINDAKİ MEKTUPLAŞMALARIN TAHLİLİ.....409
Ridvan YİĞİT

IRAK TÜRKMEN İNTERNET BASINI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA.....421
Najemaldeen Abdullah ALIABBAS - Erol İLHAN

ORTAÇAĞ DİPLOMASİ ARAŞTIRMALARINA BİR KATKI: ŞAHRUH MİRZA İLE SULTAN el-EŞREF BARSBAY ARASINDAKİ MEKTUPLAŞMALARIN TAHLİLİ

Dr. Öğretim Üyesi Ridvan YİĞİT[1]

1. GİRİŞ

XIV. yüzyılın sonları ile müteakip dönemin ilk asrında Yakındoğu coğrafyasının siyasi tarihi tetkik edildiğinde dikkati çeken hususların başında Timur Devleti'nin ortaya çıkarak atmış olduğu adımların bölge siyasetine olan tesiri (Aka, 2014:6-11) gelir. Adını kurucusundan alan ve bizzat kendisi tarafından kurumsallaşması tamamlanan Timur Devleti'nin, merkezde tahakküm sürecini tamamladıktan sonra özellikle batıda olmak üzere farklı cihetlerde yeni hâkimiyet alanları oluşturma mücadelesine girdiği dikkat çekmektedir. Timur'un atmış olduğu bu adımlar kuşkusuz onu adı geçen coğrafyada Osmanlılar ve daha öncesinde Memlûklarla karşı karşıya getirecektir. Zira bazı tarihçiler tarafından XV. yüzyıl başlarında bölgenin en güçlü devleti olarak tanımlanan (Yücel, 1989:2) Timur Devleti'nin faaliyetleri, yalnızca Osmanlı ve Memlûk hâkimiyet sahasında değil aynı zamanda bu iki devlet arasında bir nevi tampon bölge konumunda bulunan Dulkadiroğulları, Ramazanoğulları ve Karamanoğulları gibi siyasi teşekküllerin de tercihlerini etkilemiş görünmektedir. Bilhassa Ankara Savaşı'ndan sonra (1402)[2]Osmanlıların Marmara bölgesi ve Balkanlar'ı

1 Kayseri Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü , ridvanyigit@kayseri.edu.tr

2 İnalcık, tarafları savaşa götüren amilleri tahlil ederken Yıldırım Bayezid'in kendisini Türkiye Selçuklularının varisi olarak gördüğü için Anadolu siyasi birliğini sağlamayı düşündüğünü ifade etmektedir. Aynı şekilde Timur'un ise kendisini Büyük Selçuklular ve İlhanlıların varisi olarak gördüğünün altını çizerek Timur'un Anadolu'da hâkimiyet kurma iddiasını buna bağlamaktadır (İnalcık, 2020:135).

önceleyen yaklaşımı Memlûklar için kuzey yönünde nüfuz alanlarını genişletme imkânını kuvvetlendirmiştir.

Timur'un ölümünden sonra tahta geçen Şahruh Dönemi'nde her ne kadar batı yönlü etkinlik siyaseti askerî açıdan hız kesmiş görünse de, yeni sultan babası tarafından kurulan üstünlüğün diplomatik ağırlıklı araçlarla devamından yana tavır almıştır. Bunun nedenleri konunun dışında olmakla beraber şu kadarı söylenebilir ki, Şahruh Karakoyunlular ile mücadele etmek zorunda olduğu için dikkatini Memlûk-Osmanlı hattına gerektiği gibi verememiştir. Hatta bazı kaynaklar Kara Yusuf karşısında Şahruh'un pasif tutumunu Timur Devleti'nin zafiyeti olarak (Uzunçarşılı, 2011:182) görmektedir. Ancak Şahruh'un Karakoyunlu meselesini 1421 ve 1429 tarihleri arasında iki büyük meydan savaşında halletmesinden sonra batı yönlü nüfuz politikasına tekrar ağırlık vermeye başladığı görülmektedir. Bu süreçte Osmanlılara gönderdiği mektupların, kendi hâkimiyetini ihtar eden bir içeriğe sahip olduğu (Başkan, 2007: 82) dikkat çekmektedir. Memlûklara gönderdiği mektupların ise bir anlamda İslam dünyasında kendisine itibar kazandıracak Haremeyn politikasıyla ilgili olması dikkate değer bir konudur. Adı geçen iki devlete gönderilen mektupların içerik farklarının nedenleri çalışma konusu dışında olmakla beraber, Memlûkların Timur Devleti'ne karşı Ankara Savaşı gibi bir mağlubiyet almamış olması hususu, altı çizilmesi gereken bir noktadır.

2. STRATEJİK VE DİPLOMATİK REKABETİN NEDENLERİ

Timur Devleti ile Memlûk Devleti'ni karşı karşıya getiren nedenleri etraflıca tahlil etmek, derinlemesine yapılacak başka bir çalışmanın konusu olabilir. Ancak doğaldır ki her diplomatik rekabetin temelinde siyasi, ekonomik, jeopolitik nedenler başta olmak üzere karmaşık ilişkiler yatar. Çalışmanın ana mihveri diplomatik ilişkiler olduğu için biz burada yalnızca diplomatik rekabete temel oluşturan konu başlıklarını ana hatlarıyla sunmaya çalışacağız.

Her şeyden evvel Timur Devleti'nin Anadolu'da nüfuz bölgeleri oluşturmak istemesi doğal olarak aynı coğrafyada hassas dengelerle çıkarlarını koruma politikası izleyen Memlûkları rahatsız etmiştir. Timur'un, deyim yerindeyse ilmek ilmek ördüğü ve neticesini kendi devleti lehine Ankara Savaşı'ndan sonra aldığı politikaları Yakındoğu'da yeni bir durum ortaya çıkarmıştır. Timur'un ölümünden

sonra yerine geçerek düzeni sağlayan oğlu Şahruh'un[3] (İbn Arabşah, 2012: 420) Timur Devleti lehine ortaya çıkan yeni durumun devamından yana bir politika takip etmesi yalnız Osmanlıları değil, Memlûkları da etkilemiştir. Özellikle Konya-Hatay hattında kimi zaman bağımsız hareket eden kimi zaman da bölgesel güç şeklinde tanımlanabilecek olan; Osmanlı Devleti, Memlûk Devleti ve Timur Devleti'nin yüksek hâkimiyetini tanıyarak varlığını idame ettiren Türkmenlerin[4] değişken kararları durumu daha da hassas bir zemine taşımıştır.

Memlûkların, kendi hâkimiyet alanlarının doğal uzantısı olarak gördükleri Orta Anadolu'ya kadar uzanan nüfuz bölgeleri tesis etme politikası ister istemez Şahruh'un dikkatini çekmiş ve detayları aşağıda gösterileceği gibi Şahruh, Sultan el-Eşref Barsbay'a kendi üstünlüğünü kabul manasına gelen taleplerde bulunmuştur. Tüm bunlara Memlûk devlet yapısından kaynaklanan ve emirler arası mücadelede kaybeden kişi hatta grupların alternatif güç merkezlerine iltica etmeleri durumunda hüsn-ü kabul görmeleri gibi bir tarihsel durum da eklenince Memlûklar ve Timur Devleti kaçınılmaz olarak diplomatik rekabetin içinde kendilerini bulmuştur.

3. ŞAHRUH'UN SULTAN BARSBAY'A GÖNDERDİĞİ MEKTUPLAR

Yalnızca siyasi değil aynı zamanda diplomatik içerik bakımından oldukça zengin sayılabilecek Memlûk kaynakları Şahruh ile Sultan Barsbay arasındaki mektuplaşmalar konusunda doyurucu malumat içermektedir. Dönemin çağdaşı olan ünlü tarihçi Makrizî, Memlûklar ile Timur Devleti arasında elçi teatisinin gerçekleştiği Hicrî 833 yılı Muharrem ayında (M. 1429 yılı sonbaharı) Şahruh'un bazı taleplerde bulunduğu bir mektuptan bahsetmektedir. Müellif, Şahruh'un dört temel talebi olduğunu ifade etmektedir. Bunlardan birincisi Memlûk tarihinin yetiştirdiği büyük âlimlerden olan İbn Hacer[5] tarafından kaleme alınan *Sahih-i Buharî* şerhinin kendilerine gönderilmesi talebiydi. Bunun yanında kaynak olarak kullandığımız Makrizî tarafından yazılan *Kitâbü's-Sülûk li-Ma'rifeti Düveli'l-Mülûk* adlı eser de talep edilen

3 Şahruh Mirza hakkında bk: (Aka, 2010: 293-295)

4 Memlûk Devletinin adı geçen bölge ile ilişkileri hakkında genel bir değerlendirme için bk: (Ayaz, 2015: 81-84)

5 İbn Hacer Askalanî'nin (ö.1449) Memlûk tarihindeki yeri hakkında bk: (Irwın, 2003, VII: 26)

kitaplardan biriydi. Şahruh'un diğer iki talebi ise Haremeyn'e su götürme ve Kâbe kisvesini değiştirme talebiydi (Makrizî, 1972: 818). İbn İyas, Sultan Barsbay'ın istenen kitapları Şahruh'a gönderdiğini, ancak Mekke'ye su götürme ve Kâbe kisvesini değiştirme taleplerini geri çevirdiğini net ifadelerle nakletmektedir. (İbn İyas, 2008, II, 127).

Memlûk kaynakları, 838 yılı başlarında (M. 1434 yılı ortaları) Memlûk yönetim merkezi olan *Kalatü'l-Cebel'de/ Dârü'l-Adl'de*[6] Şahruh'un gönderdiği elçiyi karşılamak üzere bir toplantı yapıldığı bilgisini vermektedir (İbn Tagribirdî, 1413/1992, XIV: 236-237). Aynı kaynaklar Sultan Barsbay'ın, Şahruz Mirza'ya gönderilecek cevabi mektubun içeriğinin belirlenmesi için yapılan toplantının, aynı yılın Safer ayının dördüncü gününde gerçekleştiğini belirtmektedir. Çeşitli hediyelerle beraber Memlûklara gönderilen mektupta Şahruh Kâbe kisvesini değiştirmek için bir nezri olduğunu ifade ederek, hazırlatmış olduğu örtüyü *Beytü'l-Haram'a/Kâbe'ye* asacak birinin gönderilmesini talep etmekteydi. Safer ayının ilk cumartesi günü sultan tarafından bir oturum daha tertip edildiği ve nezir meselesinin yine gündeme geldiği görülmektedir. Konuyla ilgili pek çok celse hakkında detaylı bilgiler aktaran İbn Tagribirdî, İbn İyas tarafından da doğrulanan ifadelere göre; Hanefi başkadısı Bedreddin Mahmud el-Aynî'nin Şahruh tarafından Kâbe ile ilgili nezrinin geçerli olmadığına dair açık ifadelerini aktarmaktadır. Sonuçta Sultan Barsbay, muhatabının taleplerinin kabul görmediği yönündeki cevabı Şahruh'a iletmesi için bir elçi tayin etmiştir (İbn Tagribirdî, 1413/1992, XIV: 237; İbn İyas, 2008, II, 159).

Eldeki veriler, taraflar arasındaki diplomatik münasebetlerin yalnızca hususi elçiler marifetiyle yürütülmediğini, bazı durumlarda tüccarların da ticari faaliyetler yanında diplomatik görevler yüklendiğini ortaya koymaktadır. Dönemin doğrudan tanığı olan müellifler, 836 yılı olaylarını anlatırken (M. 1432/1433) Şahruh'un Kahire'ye gelen tüccarlar vasıtasıyla bir mektup gönderdiğini kaydetmektedir. İçeriği incelendiğinde, mektubun gönderiliş tarihi ve Memlûklara ulaştıran eller değişse de talebin temelde değişmediği (Makrizî, 1972: 887) görülmektedir. Şahruh'un yine Kâbe kisvesini değiştirme talebi Memlûklara iletilirken bu sefer mektupta kullanılan dilin diplomatik nezaketi zor-

6 Kalatü'l-Cebel Memlûkların yönetim merkezidir. Kahire'yi panoramik olarak izleyebileceğiniz bu önemli tarihî ve sanatsal yapının 1870'lerde çekilmiş nadir fotoğrafları ve 2016'da tarafımızdan çekilmiş fotoğrafı için bk: (Yiğit, 2018:320-323)

layıcı bir üslup taşıdığı dikkat çekmektedir. İbn İyas, mektupta Sultan Barsbay'a *emir* şeklinde hitap edildiği için sultanın bu galiz hitaba çok kızdığı bilgisini (İbn İyas, 2008, II: 145) vermektedir.

Makrizî tarafından detayları verilen ve Şahruh'un, şerif olduğunu iddia eden bir kişiyle gönderdiği mektup belki de Memlûk diplomasi tarihinin en ilginç mektupları arasında gösterilebilir. Bu mektubu ilginç kılan husus, içeriğinin yanı sıra mektubun alışılmış dil ve üsluptan uzak oluşuydu. Müellife göre Besmele ile başlanmaması bir yana, mektupta mühür de yoktu. Üstelik Fil Suresi'nin başlangıç bölümündeki "اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَل رَبُّكَ بِاَصْحَابِ الْفِيلِ" ibaresi mektubun giriş cümlesiydi(el-Makrizî, 1972: 833).

838 yılı Şevval ayının dördünde (M. 3 Mayıs 1435) Şahruh tarafından Memlûklara gönderilen bir başka mektupta da tehditkâr bir dil kullanılmakta ve Şahruh'un Kudüs'e geleceği ifade edilmekteydi. (İbn İyas, 2008, II:162) Bu mektubun diğerlerinden farkı ise Sultan Barsbay'ın rüşvetçi ithamıyla anılmasıydı. Doğrudan konuyla ilgili olmasa da sultanın neden bu şekilde itham edildiğine kısa bir açıklama getirmek, konuyu daha iyi kavramaya yardımcı olacaktır. Barsbay Dönemi salgın hastalıklar ve iktisadi durum hakkında yapılmış olan bazı bilimsel çalışmalar, sultanın birçok farklı malda tekel oluşturduğunu ve özellikle şekerin salgın hastalıkların tedavisinde de kullanılan bir meta olarak büyük önem taşıdığını (Gökhan, 2008: 101) vurgulamaktadır. Sultanın bu tekelci politikaları sırasında rüşvetle iş gördüğü şayiası kaynaklara da yansımış bir hususdur. Şahruh'un sultana yönelik ağır ithamlarının kaynağını burada aramak yerinde olacaktır.

Kaynaklar tetkik edildiğinde Memlûk Devleti ile Timur Devleti arasında adeta diplomatik kriz çıkarak bir başka örneğin 2 Recep 839 (M. 21 Ocak 1436) tarihinde yaşandığını ortaya koymaktadır. Şahruh'un bu defa dört temel talepte bulunduğu ve her talebinin açıkça Memlûk egemenlik haklarına tecavüz anlamı içerdiği görülmektedir. İbn İyas tarafından ayrıntılı olarak kayda geçirilen taleplerden ilki Şahruh adına hutbe okunması, ikincisi de sikke kestirilmesiydi. Sultan Barsbay'ın, Şahruh tarafından kendisine gönderilen hil'atı giymesi ve son olarak da gönderilen tacı takması istenmekteydi (İbn İyas, 2008, II: 167). Müellif, Şahruh'un elçisi ve sultan arasında yaşananlarla ilgili olarak oldukça renkli malumat aktarmaktadır. Şahruh'un taleplerini Sultan Barsbay'ın ilk etapta gülerek dinlediği, ancak sonra

kızarak mektubu getiren Şeyh Safa'yı suya attırdığı(İbn İyas, 2008, II: 168) görülmektedir. Dönemin doğrudan tanığı olan İbn Tagribirdî ise Şahruh'un elçisine sopa atıldığı, soğuk kış mevsiminde elçinin suya atılmasına rağmen sultandan çekindikleri için kimsenin araya girmeye cesaret edemediği bilgisini vermektedir (İbn Tagribirdî, 1413/1992, XIV: 256-257).

İncelediğimiz kaynaklarda tek olmasa da ender olduğunu ifade edebileceğimiz bir ortak bakış söz konusudur. O da Şahruh'un Kara Yusuf'un öldürüldüğünü bildiren mektubuna verilen cevabi karşılıkta kendini göstermektedir. Memlûklar bu mektupta ortak düşmandan kurtulmanın memnuniyet verici olduğunu(Aka, 1994, s. 177) vurgulamışlardır.

4. DİPLOMATİK REKABETİN VE MEKTUPLARIN TAHLİLİ

Şahruh Mirza'nın Sultan Barsbay'a gönderdiği mektuplar karşısında takındığı tutumu iki temel hassasiyet alanının belirlediği dikkat çekmektedir. Genel anlamda Sultan Barsbay, devletinin egemenlik haklarından kaynaklanan konularda tavize yanaşmamış, Şahruh ile olası bir savaştan çekinmeyeceğini de fiilî olarak ortaya koymuştur.[7] Ancak her durumda savaşın ilk seçenek olmadığı gerçeğinin de farkında olan Sultan Barsbay cevabi mektuplarda bazen durumu idare edebilecek bir üslup benimsemiştir. Şahruh'un 832 (M. 1428/1429) yılında göndermiş olduğu mektupta Kâbe kisvesinin değiştirilmesi ve Hicaz su yollarının tamiri konusundaki talebini reddetmiştir (el-Makrizî, 1972, 818). Bilindiği gibi Memlûklar İslam âleminde kutsal kabul edilen beldeleri hâkimiyeti altında bulunduran bir devlet olarak Haremeyn ile ilgili işlere ayrı bir ihtimam göstermekteydi.

Detaylar bir kenara bırakılacak olursa bu konuda iki temel durum söz konusuydu. Bunlardan biri her yıl hac mevsiminde ihtişamlı törenlerle Hicaz'a hacı adaylarının güvenli şekilde gitmelerini temin etmek[8], diğeri de o günün koşulları düşünüldüğünde oldukça zahmet gerektirdiği anlaşılan bu yolculukta ihtiyaç duyulan su kuyula-

7 Uzunçarşılı, Sultan Barsbay'ın Şahruh Mirza ile yapacağı savaşta Osmanlı desteğini talep ettiği ve II. Murad'a bu talebini bir elçi ile ilettiği bilgisini vermektedir. Konuyla ilgili olarak bk: (Uzunçarşılı, 1983: 188)

8 Mahmil-i Şerif yahut Surre Alayları hakkında genel bilgi için bk: (Atalar,1999: 1-5).

rının[9] bakım ve onarımıydı. Kaynaklara göre ilk defa Sultan Baybars Dönemi'nde 675 yılı Şevval ayının 16. günü (M. 23 Mart 1277) Kahire sokaklarında görkemli törenlerle mahmil dolaştırılmış, (Kalkaşandî, IV: 57-58) ve bu durum bir gelenek olarak Sultan Barsbay'a kadar gelmiştir. Dolayısıyla Memlûkların bu konuları hâkimiyetlerinin nişanesi olarak görerek genellikle pazarlık konusu yapmamaya gayret gösterdikleri anlaşılmaktadır.

Klasik İslam eserlerine bakıldığında Hac işlerinin nasıl yürütüleceği ile ilgili (Maverdî, 2017: 208-219) oldukça zengin bir literatür ve gelenek oluştuğu görülür. Bu bakımdan Kâbe kisvesinin değiştirilmesi konusunda da elinde tuttuğu imtiyazı paylaşmak istemeyen Barsbay'ın yukarıda sıralanan bu yöndeki tüm taleplere olumsuz cevap verdiği görülmektedir. Esasen Memlûklar bu konuya öylesine ehemmiyet vermekteydiler ki Kâbe'ye asılacak örtünün/kisvenin hazırlanması için özel önlemler alırlardı. Memlûk Sultanı Muhammed b. Kalavun'un Hac farizasını yerine getirirken kisveyi kendi elleriyle yıkadığına yönelik kayıtlar (Surûr, 1947:125; Yiğit, 2018:113) Memlûk sultanlarının bu işe verdiği önemi gösterir. Bu geleneğin mümessili olan Sultan Barsbay'ın, Şahruh'un Kâbe kisvesini değiştirme talebini reddetmesini son derece doğal görmek gerekir.

Sultan Barsbay'ın Şahruz Mirza tarafından kendisine iletilen talepler karşısında takındığı dikkate değer bir husus da meseleleri önemli âlimlerin katıldığı mecliste tartışarak son kararı vermesidir. Sultanın, dört mezhep kadısını davet ederek onlarla nezir meselesini görüşmesi, alınacak kararlara diplomatik ve dinî meşruiyet kazandırma açısından önem taşımaktadır. Zira Memlûk tarihi incelendiğinde önemli görülen hususlarda halife ve dört mezhep kadısının sultan tarafından alınan kararlara iştirak etmesine özel bir önem atfedildiği müşahede edilmektedir.

Memlûklarla Timur Devleti arasında gerçekleşen mektup diplomasisinde dikkate değer durumlardan biri de Besmele ibaresi olmayan, mühür taşımayan ve Fil Suresi'ne atıflar içeren bir mektup yazılmış olmasıdır (Makrizî, 1972:833). Siyaset, hukuk, eğitim, ticaret ve diğer tüm konuların bir usul bir de esas yönü olduğu gibi bu durum

9 Hicaz su yolları meselesi dâhil olmak üzere Osmanlı-Memlûk ilişkileri hakkında derli toplu bir değerlendirme için bk: (Yiğit, 2008: 148-150)

diplomasi alanında da geçerlidir. Her diplomatik belge ya da belgeyi taşıyan elçinin uymakla yükümlü olduğu teamüller vardır. Memlûk inşa geleneği ile ilgili bazı araştırmalar, Memlûk sultanlarının en çok halifelerle olan yazışmalara özenli gösterdiğini, ardından Cengiz Han'ın ardıllarından biri olarak kabul edilen Timur Devleti'ne yazılacak mektuplara önem verdiğini (Muslu, 2016: 51) örneklerle ortaya koymaktadır. Ancak bahse mevzu teşkil eden mektupta neredeyse tüm teamüllerin çiğnendiği görülmektedir. Sonuçta Sultan Barsbay'ın mektubu dikkate almadığı, Şahruh'un tüm taleplerini geri çevirdiği[10] dönemin kaynaklarına yansımıştır. Üstelik Sultan Barsbay'ın sözü edilen mektupla beraber Kahire'ye gönderilen hil'atı parça parça ederek elçiyi sopalatması, ardından kış mevsiminde elçinin suya atılması gibi hususlar artık taraflar arasında diplomatik dilin söyleyecek pek bir şeyi kalmadığını göstermektedir. Nitekim Sultan Barsbay, Şahruh'a karşı bir askerî sefer planlayacak ancak bu süreçte sultanın sefer maliyetini karşılamak amacıyla halka ek vergiler yükleme talebi de (İbn Tagribirdî, 1413/1992, XIV: 252) karşılık bulmayacaktır.

SONUÇ

XV. Yüzyıl Yakındoğu diplomasi tarihine dair yapılan araştırmalar öncelikle Timur Devleti'nin kuruluş aşamasını tamamlayarak yeni nüfuz alanları kazanma yönünde attığı adımların bölgede farklı etkiler yaptığını ortaya koymuştur. Türkiye Selçuklularının yıkılış döneminde aldığı Babaîler İsyanı ve Kösedağ Savaşı gibi büyük dâhili ve haricî darbeler, bölgenin yalnızca siyasi hâkimiyet alanlarında değil aynı zamanda kurulan diplomatik ilişki modellerinde de belirleyici olmuştur. Kendilerini Türkiye Selçuklularının varisi olarak gören Osmanlılar ile aynı şekilde kendilerini Büyük Selçuklu ve İlhanlıların varisi olarak gören Timur Devleti siyasi, askerî ve diplomatik açılardan karşı karşıya gelmiştir. Kaynaklar tetkik edildiğinde Timur ve haleflerinin hedefinde yalnızca Anadolu değil, İlhanlıların da hâkimiyet kurmak istediği bereketli hilal bölgesinin yer aldığı Mısır'a kadar uzanan geniş bölgenin olduğu görülmektedir. Bu noktada Timur Devleti ve Memlûklar karşı karşıya gelmiş ve ilişkiler çok yönlü bir rekabet alanına dönüşmüştür.

10 Şahruh Mirza Kâbe kisvesini değiştirme amacına Sultan Çakmak Dönemi'nde bir defaya mahsus ve mahdut bir süreliğine ulaşacaktır. Detaylar için bk: (Kanat, 2002:141)

Memlûkların Orta Anadolu'ya kadar uzanan hat boyunca nüfuz alanı kurma ve bu alanları koruma politikası, Haremeyn'i kontrol eden bir güç olarak İslam dünyasında üstünlüklerini idame ettirme isteği, Timur Devleti'nin bölgede hâkim unsur olma politikalarıyla çatıştığı için iki devlet doğal ve stratejik rakip konumunda idi. Timur'un ölümünden sonra başa geçen Şahruh, babasının en uzun seferi olarak kabul edilen ve 7 yıl devam eden savaşlara katılmış, Suriye bölgesinde babasının faaliyetlerini yakından görmüş, Ankara Savaşı'nda idari görevler üstlenmişti. Şahruh'un bu süreçte bölgeyle ilgili planları kafasında netleştirdiğini tahmin etmek güç değildir. Dönemin çağdaşı olan Memlûk tarihçilerinin kayıtları, Şahruh'un Memlûklarla kurmayı tasarladığı ilişki biçiminin askeri olmaktan ziyade diplomatik araçlara müstenit olduğu izlenimi vermektedir. Zira incelenen kaynaklarda Şahruh'un taleplerinin; kendi üstünlüğünün tanınması, gönderdiği hil'atın sultan tarafından kabul edilmesi, Kâbe kisvesini değiştirme arzusunun yerine getirilmesi konusunda yardımcı olunması şeklinde özetlenebileceğini ortaya koymaktadır. Bunların yanında dönemin önemli ilim merkezleri olarak görülen Mısır ve Şam bölgesi âlimleri tarafından telif edilen bazı eserlerin de Şahruh tarafından istendiği ifade edilmektedir ki, bunu bir rekabetten ziyade kültürel münasebet şeklinde değerlendirmek yerinde olacaktır.

Memlûk Sultanı el-Eşref Barsbay, içeriğine çalışmada ana hatlarıyla yer verildiği gibi Şahruh tarafından gönderilen mektuplardaki talepleri kati surette reddetmiştir. Zira Haremeyn bir anlamda Memlûkların *imtiyazat-ı mahsusası* olarak devletin kırmızı çizgisi durumundaydı. Memlûk tarihi boyunca siyasi kriz ve çekişme dönemleri dâhil olmak üzere her zaman sultanların bu konuda hassasiyete sahip oldukları görülmektedir. Barsbay gibi muktedir bir hükümdarın Kâbe kisvesini değiştirme onurunu bir başka devlete vermesini uzak ihtimal olarak değerlendirmek yerinde olacaktır. Sonuç olarak Şahruh, Sultan Barsbay ile askerî anlamda çatışmak yerine Akkoyunluları destekleme ve Memlûklardan kaçan emirleri himaye etme şeklinde bir anlamda *vekâlet savaşı* yürüterek rakibini zayıflatmaya ve bu yolla diplomatik üstünlük kurmaya çalışmıştır. Ancak bu politikanın Sultan Barsbay'a karşı işe yaradığını iddia etmek zordur. Zira sultan Barsbay tahtını korumuş ve eceliyle ölmüştür. O, Akkoyunlular üzerine meşhur Diyarbakır seferini gerçekleştirmiş ve Şahruh ile savaşmaktan çekinmeyece-

ğini de ortaya koyan sefer hazırlıkları yapmıştır. Her ne kadar taraflar arasında fiili bir çatışma olmadıysa da Memlûklar, Timur Devleti'ne net bir cevap vermeye çalışmıştır. Dönemin kaynakları, Şahruh'un talepleri arasında bulunan bazı ilmî eserlerin gönderilmesi dışında hiçbir talebinin Sultan Barsbay tarafından karşılanmadığını ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

AKA, İ. (2014). Timur ve Devleti, TTK Basımevi, Ankara.

-----(2010).Şâhruh. DİA. (C.38,ss. 293-295).Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara.

-----(1994). Mirza Şahruh Ve Zamanı 1405-1447, TTK Basımevi, Ankara.

ATALAR, M. (1999).Osmanlı Devleti'nde Surre-i Hûmayûn ve Surre Alayları, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

AYAZ, F.Y. (2015), Memlükler (1250-1517), İSAM Yayınları, İstanbul.

BAŞKAN, Y. (2007). Orta Anadolu'da Hâkimiyet Mücadelesi 1400-1500, Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

el-KALKAŞANDÎ (1987). Subhü'l-Â'şa fi Sınâati'l-İnşa, Cilt I-XIV, thk, Muhammed Hüseyin Şemseddin, Yayınevi Yok, Beyrut.

el-MAKRİZÎ (1972). Kitabü's-Sülûk li-Ma'rifet-i Düveli'l-Mülûk, Cilt 4, Matbaatü Darü'l-Kütüb, Kahire.

el-MAVERDİ. (2017). el-Ahkâmü's-Sultaniye, (çev.)Şafak, A, Bedir Yayınevi, İstanbul.

GÖKHAN, İ. (2008). "El-Eşref Barsbay Döneminde Memlûk Devleti'nde Salgın Hastalıklar Ve İktisadi Buhranlar (1422-1438)" ,Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt XXIII, S. 1, ss. 91-136), İzmir.

IRWIN R. (2003)."MamlukLiterature"MamlukStudiesReview, vol: VII, No:1, pp. 1-29, CHICAGO.

İBN ARABŞAH. (2012).Acâibu'lMakdur Fi Nevâib-i Timur, (Çev.), Batur, A, Selenge Yayınları, İstanbul.

İBN İYAS, (2008). Bedai'üz-Zühûr fî Vekâyii'd-Dühûr, (thk.) Muhammed Mustafa, Dârü'l-Kütüb ve'l-Vesaiku'l-Kavmiyye, Kahire.

İBN TAGRİBİRDÎ, (H.1413/1992). en-Nücûmü'z-Zâhire fi Mülûkü Mısr ve'l-Kahire, (thk.) Muhammed Hüseyn Şemsuddin, Daru'l-Kütüb'ül İlmiyye, Beyrut.

İNALCIK, H. (2020). Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları, İSAM Yayınları, İstanbul.

KANAT, C. (2002). Orta Doğu'da Hâkimiyet Mücadelesi (1382-1447) Memlûk-Timurlu Münasebetleri. Türkler.(C. 5, ss. 134-143),Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

MUSLU C. Y (2016).Osmanlılar ve Memluklar -İslam Dünyasında İmparatorluk Diplomasisi ve Rekabet,(çev.)Rona Z, Kitap Yayınevi, İstanbul.

UZUNÇARŞILI, İ. H. (2011). Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, TTK Basımevi, Ankara.

-----(1983). Osmanlı Tarihi, Cilt 2, , TTK Basımevi, Ankara.

YÜCEL, Y.(1989). Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri Ve Sonuçları, TTK Basımevi, Ankara.

SURÛR M. C. (1947). Devletu Benî Kalavun fi Mısr, Yayınevi Yok, Kahire.

YİĞİT, İ. (2008). Memlûkler 648-923/1250-1517, Kayıhan Yayınları, İstanbul.

YİĞİT, R. (2018). Muhammed b. Kalavun Dönemi'nde Mısır'da Sosyal, Kültürel ve İktisadi Hayat, Doktora Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.